

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
BÖLÜMÜ**

mm

**Prof. Dr. Mine MENGİ Adına
TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU (20-22 Ekim 2011)
BİLDİRİLERİ**

ADANA-2012

ŞEFİK DÎVÂNİ ÖRNEKLEMİNDE MANZUM TARİH DÜŞÜRME GELENEĞİ

Prof. Dr. Pervin ÇAPAN

Muğla Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

cpervin@mu.edu.tr

ÖZET: Klâsik Türk edebiyatında manzum tarih düşürme geleneği, çağlar boyunca işlenerek gelişen ve pek çok şairin örnekler verdiği bir alandır. Bir olayın yaşandığı yılı ebced hesabı ile karşılanan harfler topluluğu olarak göstermenin esas olduğu tarih düşürme, mısra veya beyit halinde olabileceği gibi, kıt'a şeklinde söylenilmiş tarihler de vardır. Önemli olayların hatırasını yaşatmak ve onları ölümsüzleştirmek amacı taşıyan bu tarihler pek çok farklı tarzda söylenebilir. Bunlar gruplandırılacak olursa: Tam tarih, ta'miyeli tarih, mücevher veya cevher tarih, mühmel tarih, tarih-i dü-tâ, lafzen ve mânên tarih ve lugazlı tarih, şeklinde sıralanabilir. İlhama dayalı bir sezginin ürünü olan bu tarihlerin şiirleştirilmesi yoluyla edebî ve estetik bir değere de sahip olmaları söz konusu olur. Kelimelerin söz ve mânâ değerlerinin üzerine harf değerlerinin de eklenmesi suretiyle meydana getirilen bu şiirler, sadece tarihe tanıklık etmekle kalmaz, edebî geleneğe de söyleyiş bakımından katkı sağlar. Bu bildiride, Şefik Dîvânî örnekleminde şairin söylediği tarihler tasnif edilerek bu tarihlerin manzum tarih geleneği içindeki yeri ve edebî değeri belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk edebiyatı, tarih düşürme geleneği, Recâî-zâde İbrahim Şefik Dîvânî.

ABSTRACT: The tradition of composing chronograms in classic Turkish literature is a domain which developed by being processed over ages and many poets gave samples of it. In composing chronograms, with the help of ebced calculation a number of letters stand for a year in which an incident happens. Dates are written not only in verse but also in stanza. The dates aimed to cherish the memory of important incidents can be written in many different forms such as accomplished chronogram, hinted chronogram, with dotted letter chronogram, with undotted letter chronogram, two times choronogram, word chronogram, meaning choronogram, riddle chronogram. Dates becoming poems as product of instinct based upon inspiration are a matter of esthetic and literary value. These poems made of combining meaning of word value and letter value not only witness history but also contributes to literary tradition in terms of way of speaking. In this paper, in the sample of Şefik Dîvânî, the dates uttered by the poet will be tabulated and their place and value in poetic history will be determined.

Key Words: Classic Turkish literature, the tradition of composing chronograms, Dîvân of Recâî-zâde İbrahim Şefik.

Giriş

İnsanı hem fert hem de cemiyet plânında, vak'a hâlinde ele almaya çalışan bilgi sahalarından ikisi, tarih ve edebiyattır. İnsanoğlunun bilgi ve tecrübelerinden oluşan birikimlerini süzgeçten geçirmesi hâlinde, daha huzurlu ve müreffeh bir hayat yaşayacağı açıktır. Bu hadiseler yığınının fertlerde ve cemiyette birikim hâlini alması için geçmiş zamanın iyi bilinmesi ve değerlendirilmesi gerekiyor. Bu durumda tarih kelimesi iki mânâsıyla ortaya çıkıyor. Bunlar: 1.Yaşanan zamandan geriye doğru uzanan, oluş, kılış, buluş ve yaratışlar; 2.Hayatiyetleri bakımından geçmişte kalan vak'aların öğrenilmesi ve değerlendirilmesi (Tural, 1986: 103-117).

Edebiyat işte tam da bu noktada devreye giriyor. Edebiyatçı ve tarihçi ilişkisinin gündeme geldiği bu alanda edebî eserler, taşıdıkları sübjektif tavır ve yarattıkları gerçeklik duygusu çerçevesinde araştırmacılara, hayata yön veren bazı hadiselerin sabitlenmesini sağlayarak fotoğraf dikkatinden uzak canlı belgeler sunarlar. Bu tahkiyevî metinler bazen manzum bazen de manzum-mensur olarak karşımıza çıkarlar. Tarihin ve tarihçinin muteber belge olarak gördükleri *arşiv belgeleri*, *şer'iyye sicilleri*, *tahrir defterleri*, *vakfiyeler*, *vekâyi-nâmeler* gibi metinlerin arasına, meskûkat, hâtûrât, seyahat-nâme, kitâbe ve tarih düşürmeler girer. Bu metinlerde sadece ferdî olarak insanın dünü ve bugünü değil, aynı zamanda cemiyet olarak geleceği de vardır. Edebî eserler, tarih gibi olmuş olandan hareket etmez. Bunun yanı sıra gerçekten olmuş hadiseleri, sanatkârın hürriyeti içinde, estetik bir yaklaşımla yeniden düzenleyerek tarihçiye araştırmalarını zenginleştirici malzemeler sunar. Sözü Klâsik Türk edebiyatı araştırma alanlarına getirecek olursak edebiyat tarihi, metin neşri ve metin tahlili gibi alanlar çerçevede sayılmalıdır. Tarih düşürme geleneği bu araştırma alanlarının hepsi içinde önemli bir rol ve konuma sahiptir.

Klâsik Türk edebiyatında harfleri, ebced hesabına uygun olarak herhangi bir olayın veya bir durumun meydana geldiği zamanı göstermek üzere, bir kelime, bir tamlama, bir cümle, mısra, beyit veya bir manzume şeklinde söyleme, ya da tarihi doğrudan doğruya sözle manzum olarak ifade etme sanatına *tarih düşürme* denir. İlk tarih manzumesinin kim tarafından ne zaman ve nerede söylendiği kesin olarak bilinmemekle birlikte ebced ile tarih düşürme usulünün yeni olduğu düşünülmektedir. Ebced hesabının Sâmilerce bulunduğu ve daha sonra bu dizinin Araplar tarafından cifr işinde kullanıldığı bilinmektedir. Bu hesabın tarih düşürme işinde kullanılması ise İranlılara aittir. Arapların ilk bedîî kitaplarında bir tür olarak tarih düşürmeye rastlanmaz, ancak ilk örnekleri İran edebiyatında görülmüş oradan da Türk edebiyatına geçmiştir. Kuralları İran edebiyatında belirlenen tarih düşürme, özellikle Osmanlı Türkleri elinde son derece gelişerek bir tür olarak son şeklini almıştır. XI.yy.'dan başlayarak bir olayın tarihinin manzum olarak lafzen söylenildiği örneklere, XIII. yy.'dan itibaren ebced hesabıyla söylenenler de eklenmiştir. İlerleyen zamanlarda mensur tarihlerin yanı sıra bir tarih manzumesinin son mısrasında kelime, tamlama veya cümle hâlinde tarihler düşürüldüğü de görülür. XV. yy.'dan itibaren ayrı bir Osmanlı Türk üslûbu etkili olmağa başlar (Karabey, 1998: 263-269). XV.yy.'da Ahmedî'den, XIX.yy.'da Şefik'e kadar pek çok şairin tarih düşürdüğü görülür. Hatta Harf İnkılabından sonra ve günümüzde de hâlâ tarih söyleyenler vardır.

Türk şairleri içinde “üstad-ı küll” kabul edilen şair, Adanalı Seyyid Osman Sürûrî’dir.(H.1165-1229 /M.1752-1814). *Dîvân*’ında yer alan tarih manzumesi sayısı 1713, çözülmüş tarihlerinin sayısı 1872, *hezeliyât*’ındakiler eklendiğinde 1818 ve çözülmüşlerle birlikte bu sayı 2100’ü de geçmektedir (Yakıt, 2009: 33).

Başlangıçta öğretme ve ezberletme kolaylığı için söylenildiği tahmin edilen tarih düşürme, daha sonraki yüzyıllarda şairliğin gereklerinden biri sayılarak hüner gösterme şeklini almış ve bir tür olarak yerini sağlamlaştırmıştır.

Tarih düşürme veya başka bir ifadeyle tarih manzumesi, bir tür olarak Klâsik Türk edebiyatı nazım şekillerinin hemen hemen hepsiyle söylenilmiştir. Buna rağmen en çok tutulanlar kıt’â, nazm, bazen gâzel, kaside, müstezat, mesnevî, murabba, muhammes, müseddes, terkîb-i bend, tercî-i bend, rübâî, hatta beyit, müfret veya mısra şeklinde sıralanabilir. Tarih manzumeleri divanlara yazıldıkları bu şekillere göre yerleştirilirlerdi. Tarih manzumeleri çoğunlukla doğum, ölüm, tahta çıkış, sefer, zafer, barış, bir göreve atanma, bir görevden uzaklaştırma, sünnet, evlenme, yangın, zelzele vb. olaylar ya da saray, yalı, çeşme, han, hamam, cami, medrese ve kışla gibi binaların yapımı veya onarımı için yazılırdı. Son devirlere doğru günlük ve önemsiz olaylara bile tarihler söylenildiği de görülmektedir (Karabey, 1998: 264).

Klâsik Türk edebiyatında çeşitli şekillerde tarih düşürülmüştür. Bunlar başlıca dört bölüme ayrılır.

I. Söyleniş bakımından tarih çeşitleri

- 1.Sözle söylenenler(lafzen düşürülen tarihler)
- 2.Anlamca söylenenler(manen düşürülen tarihler)
- 3.Söz ve anlamca söylenenler(lafzen ve manen)

II. Hesaplanması bakımından tarih çeşitleri

- 1.Tam söylenenler
2. Tamamlamalı söylenenler
3. İki kat söylenenler

III. Harflerin kullanılışı bakımından tarih çeşitleri

1. Bütün harflerle söylenenler
2. Noktalı harflerle söylenenler
3. Noktasız harflerle söylenenler
4. Noktalı ve noktasız harflerle söylenenler

IV. Ustalık gösterilmesi bakımından tarih çeşitleri

1. Sade söylenenler
2. Sanatlı söylenenler
 - 2.1. Birbirine nakil usulüyle söylenenler
 - 2.2. Üç veya dört kat söylenenler
 - 2.3. Sanatlı söylenen mükerrer tarihler
 - 2.4. Muamma şeklinde söylenenler
 - 2.4.1. Katma ve çıkarma yoluyla söylenenler
 - 2.4.2. Harflerle ilgili muammalı tarihler
 - 2.5. Muvaşşah tarihler (Karabey, 1998: 264-267).

Bu bilgilerin ışığında bu bildiride, Recâî-zâde İbrâhim Şefik Dîvânı örnekleminde tarih düşürme geleneğinin XIX. yy.'daki işleyiş seyri ile estetik değerine dikkat çekilerek şair ve şiirin gündemi değerlendirilecektir. Öncelikle Recâî-zâde İbrâhim Şefik'in tanıtılmasına ve Klâsik Türk şiir geleneği içindeki yerinin belirlenmesine ihtiyaç vardır.

Recâî-zâde İbrâhim Şefik, H.1223/M.1808'de İstanbul'da doğmuştur. Reisü'l-küttâb Recâî Efendi'nin torunu ve ikinci tezkireci Mehmed Celâleddin Bey'in de oğludur. Küçük yaşta hem yetim, hem de öksüz kalır. Halasının himayesinde tahsilini sürdürerek Göl pazârî Şâkir Efendi'den Arapça, Cerrahpaşalı Hamdi Efendi'den de hat öğrenir. H.1250/M.1834 tarihinden itibaren devlet hizmetine girer. Sadaret kâtipliği görevinden başlayarak kabiliyeti ile dikkat çeker. Osman Gâzi'den Sultan Abdülmecid'e kadar padişahların cülûs tarihlerini gösteren bir tarih manzumesi yazarak hâcegânlık derecesine yükselir, Sultan V. Murad'ın velâdetine söylediği tarihle de nişana lâıyk görülür. H.1263/M.1847'de Sayda valisi olan Kâmil Paşa'ya; H.1265/M.1849'da ise Mısır valisi Abbas Paşa'ya divan kâtibi olur. H.1267'de İstanbul'a döner ve H.1268/M.1852 tarihinde evkaf muhasebeciliğine kadar yükselir. Şair ve bürokrat Zîver Efendi'nin mühürdarı olduğu süre zarfında, onun şairi Sultan II.Mahmud'a tanıttığını belirten Fatîm Efendi, Hâtîmetü'l-Eş'âr'da: "...müşâriin ileyh Zîver Efendi'nin mühürdarlık hudmetinde bulunduğu müddetde müşâriin ileyhün hüdvendîgâr-ı sâbık cennet-mekân Sultan Mahmud Hân-ı Sâni hazretlerine takdim eylediği tevârih ve kasidelerin ekserisi mûmâ ileyhün hattıyla muharrer olup eş'âr-ı mezkûreden bazısını esnâ-yı mütâla'ada; 'Zîver Efendi ne güzel şiir söyler ve ne a'lâ yazı yazar. Acaba bu yazı dahi kendü yazısı mıdır?' diyü ütk-ârâ-yı tahsîn olmalarıyla mûmâ ileyhün eser-i kalemi olduğu ifade ve ta'yîn olundukda hüsn-i hatt-ı mezkûresine pesend ü tahsîn buyurulduğu" nu ifade ederek şairin hattı ile padişahın takdirlerini kazandığını, Şefik'in bunu bir iftihar sebebi saydığını söyler ve kaleme aldığı hâl tercemesini bu bilgilerle tamamlar (Fatîm Efendi, 1271: 219-220). Yine Fatîm Efendi'ye göre Şefik; "...mezâmîn-âferin bir şâir-i nâzûk-terin" dir. "...dîvân olacak mikdâr eş'âr-ı dil-nişîn tanzîmine muvaffak" iken, edindiği bilgiler ışığında, kendisinin "...Sayda'ya azîmetinde mecmu'a-i eş'ârı kazâ-zede-i rûzgâr olmuş" tur (Fatîm Efendi, 1271: 219-220). Şefik Dîvânı, Ali Emîrî Efendi Manzûm Eserler (Millet Ktb) 228 ; Ali Emîrî Efendi Manzûm Eserler (Millet Ktb) 229 ve Ali Emîrî Efendi Manzûm Eserler (Millet Ktb) 230 numarada kayıtlıdır (İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu IV, 1969:1048-1050). Dîvân müretteb olmadığı gibi, oldukça eksik ve son derece karışık üç ayrı nüsha hâlinde elimizdedir. Bu nüshalardan ilki olan Ali Emîrî Efendi Manzûm Eserler(Millet Ktb) 228'de kayıtlı olan nüsha tarafımızdan numaralandırılmış olup diğer iki nüshaya göre oldukça eksiktir. Söz konusu diğer iki nüsha arasında ise sadece bazı metin farkları vardır. Buna göre dîvanda 13 na't, biri mersiye olmak üzere 2 muhammes, 4 Mevlânâ medhiyesi, 294 tarih, 89 gazel, 69 kt'a, 6 kaside, "feryâd res" redifli bir manzume ve 59 müfred vardır. Şefik Efendi, H.1273/M.1856'da İstanbul'da vefat eder (Çapan, 2007: 41-86).

Şefik Dîvânı'ndaki toplam 294 tarih metni eldeki yazma nüshalar çerçevesinde değerlendirildiğinde, karşımıza çok geniş bir konu yelpazesi çıkmaktadır. Takdir edilirdi ki, farklı nazım şekilleriyle söylenilmiş bu tarihlerin hacim itibarıyla tamamının bu bildiri içinde metin olarak verilmesi mümkün değildir, ancak metinlerin tamamı,

tarafımızdan tenkitli metin olarak hazırlanan *Dîvân* yayımlandığında görülebilecektir. Bunlardan bazıları işlenen konulara göre seçilip tasnif edilerek bildiride söz konusu edilecektir. Yine farklı konulara göre tasnif edilebilecek çok sayıdaki metinden şairin söyleyiş tarzı ve estetik anlayışını en iyi yansıtan örnekler seçilerek incelenecektir. İşlenen konulara göre eldeki tarihleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1. Osmanlı hanedanı için söylenen tarihler

Şefik Dîvânı'nın Ali Emirî 229'da 136b'de yer alan "Kıt'a Berây-ı Cem'-i Esâmî-i Şâhân-ı Âl-i Osmân Hân Gâzî" başlıklı şiiri, Osmanlı Hanedanı'nın tarihi niteliğindedir. Şiir, 31 padişah ve onların arasından, aynı ismi taşıyan padişahların kaç kez saltanata geldiklerini belirten genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra, devrin padişahına dua ile tamamlanır. Ardından da "Tevârîh-i Cülûs-ı Âl-i Osmân" başlığı altında Osman Gazi'den başlayarak Abdülmecid Han'a kadar bütün padişahların tahta çıkışları ele alınmaktadır.

Serîre şevket ü şân ile iclâsın eyleyen hâkân
Bu nesl-i Âl-i Osmânî'den otuz bir olup ma'dûd
Birer Abdülmecîd Abdülhamîd Orhan İbrâhim
Süleymân Bâyezîd ile ikişer geldi Hân Mahmûd
Selîm ü Ahmed ü Osmân üçerdür bil dahi dörder
Mahmûd Murâd u Mustafa'yı kıldı şeh ma'bûd
Serîr-ârâ-yı lahd oldukça eslâf-ı selâtîn Hakk
İde şâh-ı cihânun ömrini nusret ile memdûd
Bağışlasun Hudâ hâkân-ı asrı ehl-i İslâm'a
Hezîmetle idüp düşmenlerini her zaman nâ-bûd

TEVÂRÎH-İ CÜLÛS-İ ÂL-İ OSMÂN

Kırk üç yaşında eyledi Ertuğrul'un Hakk neclini
Nusretle dehre pâdişeh-i devletle virdi iştihâr
Târîh-i istiklâlidür sâde hurûfî ey Şefik
Sultân Osmân feyzile âfâka oldu şehriyâr (699)
Târîh

Hân Osmân'un idüp necline lutf u ihsân
Kıldı kırk altı yaşında anı Hakk şâh-ı cihân
Cevherîn söyledi târîh-i cülûsına Şefik
Mecdile dehrile cülûs eyledi Sultân Orhân (726)
Târîh

Hân Bâyezîd'un yigirmi dört yaşında necline Hudâ
İhsân idüp tâc-ı mülk ile itdi mü'eyyed pâdişeh
137a Zabt eyle bu târîhle iclâsını sen de Şefik
Ekvâna oldu fevzle Sultan Muhâmmed pâdişeh (816)
Târîh

Hân Muhammed tecellî oldu on sekiz yaşında şâh
Makdemiyle buldı evreng-i cihân revnakla şân
Cevherîn târîhini didi gelüp bir müjde-res
Yümnile Sultân Murâd oldu shehşâh-ı cihân (826)

Târîh

Süleymân'un Hânun itdi necl-i pâkin izz ü şevketle
Hudâ kırk üç yaşında şâh-ı taht-ı milket-i dünyâ
Didüm târîh-i iclâsın Şefikâ müjde âfâka
Bu dehri eyledi Sultân Selîm'i pâdişâh Mevlâ (972) (976)

Târîh

Oldı Hân Abdü'l-mecîd ikbâlle şâh-ı cihân
Ömrini şevketle efvân eyleye Rabb-i mu'în
Bi'at olundukda târîh-i güher didi Şefik
İtdi Hakk Abdü'l-mecîd Hân'ı imâmü'l-müslimîn (1255)

“Eslâf-ı Selâtûn-i İzâm Huzerâtunun Âlem-i Ukbâya İrtihâllerine Nazm u İnşâd Olunan Târîhlerdür” başlıklı tarih manzumesinde ise Osmanlı sultanlarının kaç yıl saltanat sürdükleri ve onların vefatlarına düşülen hicrî tarihler sıralanmıştır (AE 229/50a-52a). Bunlardan bir kaçını örnekleyelim.

Sultan Osmân eyleyüp yigirmi yedi yıl saltanat
Yetmiş yaşında eyledi kasr-ı na'imi cilvegâh
Didüm Şefikâ fevtinün târîhini hemçün güher
Dâr-ı cinânı ide câ Sultan Osmân'a İlâh (H.726)

Oldı otuz bir sene Sultân Muhammed dehre şâh
Kırk tokuzidi sinni fevt oldukda ol şehriyâr
Fâtiha-h^vân cevherin târîhini didi Şefik
Hân Muhammed kabrini pür-nûr ide perverdigâr (H.886)

Kırk sekiz yıl Hân Süleymân sürdi hakkâ saltanat
Sinni yetmiş dört iken göçdi o sultân-ı cihân
İns ü cân âh itdi gördükde güher-i târîhini
Hân Süleymân'a ola kasr-ı cinân yâ Rabb mekân (H.974)

2. Sefer, fetih ve zaferler için söylenen tarihler

Şefik Dîvânı'nda bu başlık altında değerlendirilmesi gereken pek çok tarih vardır. Bunlardan Osmanlı tarihinin önemli hadiselerine düşülen tarihlerde Şefik, çağına tanıklık eden bir duruşla tarihe belge olabilecek nitelikte bir söyleyiş benimsemiştir. Özellikle uzun süren Osmanlı-Rus savaşlarının neticesinde bir devletler ittifakıyla gerçekleşen Sivastopol fethi üzerine söylediği tarihlerde şair, halk muhayyilesine kazınan savaş yorgunluğu ve yaşanan ızdırapların yanında fetih başarısının mutluluğunu birlikte resmederken Kırım'ın elimizden çıkmış olmasını ve onu da yeniden fethetme ümidini taşıdığını ifade eder (AE 228/38b-39b). Bunlardan tarih manzumesi şeklinde olan şiirlerden birinde şunları söylemektedir:

Hamdüli'llâh ahz-ı sâr itdi Kral-ı Rûs'dan
Hazret-i şâh-ı zamân Sivastopol fethi ile
Şâh-ı İslâm ile Sardunya Fransız İngiliz
Aldılar çok nâm u şân Sivastopol fethi ile
İttihâd-ı çâr devletden şaşırđı Çâr-ı Rûs

Dört yanın aldık inan Sivastopol fethi ile
 Bin iki yüz yetmiş ikinci sene geldiği gün
 Şâdmân oldu cihân Sivastopol fethi ile
 İsm-i basit hem adüvvdür sâl-i hâl ile aceb
 Bastımız oldu ayân Sivastopol fethi ile
 Bu sefer oldu Kral-ı Rûs ol denlü hazîn
 Cânı kabz olundu san Sivastopol fethi ile
 Dirdi Moskov düşse süngüyle tutaruz gök yere
 Düşdi kaldırdı taban Sivastopol fethi ile
 Yir göğü sıkımsdı düşmen şimdi bulmaz mı ferâh
 Ehl-i arz u âsmân Sivastopol fethi ile
 Halk-ı âlem ol kadar buldı safâ kim guyyâ
 Pîrler oldu cevân Sivastopol fethi ile
 Varsa gitmiş Urkapısı'ndan uğursuz bu sefer
 Oldı gözlerden nihân Sivastopol fethi ile
 Kal'asın biz topdan yerle beğaber itdük
 Oldı âlem gök duman Sivastopol fethi ile
 Lutf-ı Hakkile oldu yahşı hâl dü sitân işbu sâl
 Hâl-i adûda yaman Sivastopol fethi ile
 Nice bir fethin nasîb eyler bize hemçün Kırım
 Bizi iden kâmrân Sivastopol fethi ile
 Cevherîn târîh didüm şâd olup ben de Şefik
 Âlem oldu şâdmân Sivastopol fethi ile (1272)

Kıt'a şeklinde söylenilmiş bir tarihte ise şair, aynı hadiseyi şöyle anlatmaktadır (AE 228/58b):

Sivastopol için uğraşıldı bir sene tam
 Olundu cümle kılâ'ı ile bu yıl feth
 Şefik ola mübârek gazâ didüm târîh
 Olundu topla müjde Sivastopol feth (1272)

Sivastopol savaşının ardından Ruslarla yapılan sulh da, Abdülmecîd Han'ın diplomatik başarısının bir nişanesi olarakşairin hakkında tarih manzumesi söylemesine vesile olmuştur. Şiir bu barış görüşmelerinin âdeta manzum bir hikâyesidir.

Kabûl-i sulh kıldı devlet-i Rusya âhir
 İki yıldır muhârib idi âlemde tamam oldu
 Fransız İngiliz Sardunya İsveç işbu dört devlet
 Olup İslâm ile bir reb'-i meskûnda benâm oldu
 Tavassut itdi Nemçe emr-i sulha hayr-h'âhâne
 Anun da ortalıkda sa'yi makbul-i enâm oldu
 Kral-ı Rus taldı bu haberle bahr-i efkâra
 Akan sular turur gördi bu re'ye gayri râm oldu
 Peyâm-ı sulh alındı telgrafla vakt-i eşrefde
 Cihân işbu sefer yer yer bu güne şâdkâm oldu
 Helâl idi içildi şerbet-i sulh âfiyetlerle
 Müdâm ağza şarâb-ı harb alınmaz kim harâm oldu

Hakîmâne kan alındı da aklı başına geldi
 Dimâğ-ı Rus muhtell idi bir dem çün zükâm oldu
 Bir iki milletiçün ideyüm yüz aklığı bir de
 Vücûd-ı devlet-i rû-siyeh dūçâr-ı cüzzâm oldu
 Zen dünyayı isterdi ki alsun er gibi Moskov
 Menâma vardı bu fikr ile sonra ihtilâm oldu
 Adîl-i duzâh olmuş idi nâr-ı harb ile âlem
 Yine bu sulha şimdi aceb dârü's-selâm oldu
 Sefer açmış idi sanup cihânı h'âb-ı gafletde
 Bize ma'nâda bu bir lutf-ı Rabbü'l-enâm oldu
 Hulûs-ı pâk Hân Abdül'l-mecîd'i görenler yaptı
 Her emri reşk-i eslâf-ı selâfîn-i izâm oldu
 Âzâde cümle bu sulh-ı hayr olup ahd-i hümâyûnda
 Cihânda ol şehe bu başkaca bir özge nâm oldu
 Kazanmaz mı o devletler de öyle nâm u şân artık
 Ki anlar bu sefer dünyaya bâdî-i nizâm oldu
 Bu harbi cism-i âlêmden onulmaz yâre sanurduk
 Bakup cerrâhlar cândan karîn-i iltiyâm oldu
 Nice demdür felekde mihr-i âsâyış görünmezdi
 Görünür işte nûr-ı sulhla ref'-i zalâm oldu
 Meseldür olmaz eski dost düşmân bilmiş ol şimdi
 Biraz gavga ile Moskov yine dost-ı müdâm oldu
 Görünür bakın mir'ât-ı kalbinde neşât-efzûn
 Cihânda bu hayr çün bâdî-i şevk u garâm oldu
 Şefik öyle uzatmaz sâde mazmun ile şî'rin kim
 Bu nazm-ı muhtasarla mazhar-ı hayrû'l-keâm oldu
 Bu sulhı mûcib-i fevz ü felâh it âleme yâ Rabb
 Bana işbu du'â-yı hayr vird-i subh u şâm oldu
 Baş eğdi imparator emr-i teklife didüm târîh
 Bırakup Rûs bu âlemler harbi sulh-ı âm oldu (1272)

3. Bir göreve atananlar için söylenen tarihler

Şefik Dîvânı'nda devlet adamlarının ve yakın dostlarının çeşitli görevlere atanmaları hakkında söylenilmiş çok sayıda tarih ve tarih manzumesi vardır. Bunlar arasında Reşid Paşa için söylenenler dikkat çekmektedir. Bazı tarihlerin başlıklarını verecek olursak: "Arif Paşa'nın oğlu Âtîf Bey Efendi'nin hariciye memuriyetine getirilmesini tebriken: 1257 (AE 228/4b); târih-i meşihat-i Hikmet Bey: 1262 (AE 228/14b-15a); Şekib Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesine: 1270 (AE 228/21b-22a); Mahmud Bey'in müsteşarlığına: 1270 (AE 228/22a-22b); Ahmed Celâleddin Bey'in meclis üyesi olmasına: 1270 (AE 228/23a); Said Paşa'nın Mısır hidivi olmasına; Nâşid Bey'in rütbe almasına; Muhammed Ali'nin müşir oluşuna; Tevfik Bey'in Rumeli sadaretine getirilmesine; Kâmil Paşa'nın meclis başkanı olmasına; Müşir Mahmud Bey'in Sayda Valisi olmasına; Süleyman Ref'et Bey'in İzmir valisi olmasına; Es'ad Efendi'nin sadrazamlığına; Şerif Bey'in Mekke emiri olmasına; Muhtar Bey'in maliye nazırı olmasına vb. Bunlardan Reşid Paşa'nın vezarete getirilmesine söylenen tarihi örnekleyecek olursak;

Bir reşîd-i âsafına şimdi Süleymân-ı zamân
Eyledi müjde yine mühr-i hümâyûnun atâ
Nasbını gûş idüp ashab-ı dirâyet didiler
Yakışur sadrda elbette reşîdü'l-vükelâ
Eyledi devletine sıdkile pek çok hıdmet
Kadr-i vâlâsını elbet bilür âlem-i ra'nâ
Gelmedi âleme manendi fetânetde anun
Ki Felâtûnı ana eyleme temsil hatâ
Bir kolaylık ile en müşkil işi hall eyler
Ana Hakk eylemiş ol mertebe ihsân zekâ
Hakk yaratmış anı bu devleti te'yîd için
İdemez kimse benüm sözüm inkâr asla
Reb'-i meskûna ider neşr-i adâlet artık
Geldi dört def'adur ikbâlle sadra zîrâ
Hikmet-i nasbı anun işbu sefer hengâmı
Düşmene haddini bildirmek içündür hattı
İttifâk itdi kavi re'yi ile devletler
Aklı varsa bu sefer Moskov ider terk-i vegâ
Ömr ü ikbalini efvân iderek sıhhatle
İde ol âsafı sadrında mü'eyyed Mevlâ
Nâme-i fethê başa söyledi târîh Şefîk
Aldı mühri yine yümn ile Reşîdü'l-vüzerâ (1271) (AE 228/30b-31a)

Kıt'a şeklinde olanlara da örnek olmak üzere:

İhsân olundu mülk-i Mısır Abbâs Pâşâ'ya sezâ
Şâh-ı cihânun lutfına her kârda hamd eylesün
Ben de Şefîk ol dâvere târîh takdîm eyledüm
Abbâs Pâşâ vâlî-i Mısır oldu Hakk sa'd eylesün (1265) (AE 228/52a)

4. Doğum, sünnet, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemleri için düşürülen tarihler

Şefîk *Dîvânı*'nda geçiş dönemlerine dair söylenilmiş tarihler de hacim bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Bunları sırasıyla inceleyecek olursak:

4.1. Doğum

Genellikle doğum zamanı, doğan bebeğin babası, bebeğin cinsiyeti ve adı bu tarih içinde zikredilmektedir.

Sulb-i Hân Abdü'l-mecîd'den geldi bir şehzâde kim
Eyledi nûr-ı kudümüyle münevver âlemi
Kâm-yâb oldum Şefîkâ ben de bu târîhde
Dehri kıldı ber-murâd Sultân Muhammed makdemi (1252) (AE 228/51b)

Tal'at Bey'in kızı Fatma Bedriye'nin doğumu için söylenen tarih şöyledir:

Burc-ı sulbünden mehâsâ kıldı bir duhter tulû'
İrdi Tal'at Bey Efendi tâlî'yle fûruhte
Toğdı bu zi'l-ka'de içre ayın on dördü gibi

Dindi Bedriye Hanım ol necm-i burc-ı ismete
 Cedd-i Hasîb Pâşâ-yı zîşândur anun
 Virdi ziyet makdemi ol hanedân-ı devlete
 Meymenet vardur ayağında ebb ü ceddî için
 Dâye dört elle alur âğûş-ı nâz u izzete
 Vech-i pâkin seyr iden lâbüd olur dildâdesi
 Mâlik olmuş lutf-ı Hakkla öyle hüsn surete
 Alınursa cünbiş-i gehvâresiyle raks ider
 Arzu eyler felekde Zühre arz-ı hüdmete
 Söзде elbette ider tûtîleri hayrân bakın
 Başlasun bir kerecik ol tatlı dilile sohbete
 Uyusun da büyüsün nenni ile ol tıfl-ı nâz
 Kış kış idüp koydı bu yaz dâye mehd-i râhata
 Makdemiyle hânedânı başka bir revnak bulur
 Mevlîde kıldı tesâdüf bir şerefli sâ'ate
 Âfiyetle vâlideyniyle cihânda sağ ola
 Bed-nazardan saklasun Hakk irmesün bir âfete
 Didi târîhin ebb-i vâlâsı şükr idüp Şefîk
 Kıldı ihsân Fâtıma Bedriyye'yi Hakk Tal'at'a (1271) (AE 228/38a 38b)

Beşiktaş Şeyhi'nin muharrem ayında doğan çocuğu için söylediği "Tarih-i Velâdet" başlıklı bir tarih manzumesinde Şefîk, Hüseyin adı verilen bu çocuğun ailesi ve zamanı için bir iftihar vesilesi olacağından söz eder.

Şeyh-i Beşiktaş oldı devr-i veledde şadân
 Necl-i nazîfi idüp tezyîn mehd-i dehri
 Toğdı on ikisinde çün meh-i muharrem ayın
 Nûr-ı cemâli ammâ andurdı tâm-ı bedri
 Nâmı Hüseyin oldı vech-i hüsn aceb kim
 Anda zuhur eyler zühd ile sırr-ı Basra
 Cedd ü ebi Yenişehir içre cihana gelmiş
 Ol tıfl bunda geldi dünyaya oldı şehri
 Deryâ-yı ma'rifetdür Mısri gibi babası
 Ferzendi olur elbet yanında Nîl nehri
 Mâlik ola büyüsün irfân-ı sadr-ı dîne
 Aşk-ı cemâl-i Hakk'a olsun vasî'-i sadrı
 Mevlûdi günü ben de yazdum Şefîk târîh
 Geldi cihânun oldı bu yıl Hüseyin fahri (1271) (AE 228/30b)

4.2. Sünnet

Şefîk *Dîvânı*'nda "sûr-ı hitân" denilen sünnete dair de bir örnek vardır. Şair, dostu Behçet Bey'in davetiyle Mir Hâmid'in Yûsuf adlı oğlunun sünnet ve okula başlama düğününe gider. Şair düğün sahibinin daveti ve hediye olmadan düğüne gidilmeyeceğini bildiğinden hediye olarak bu tarihyazıp götürdüğünü manzum olarak hikâye etmiştir.

Hazret-i Mîr Hâmid necl-i kiramın tasmim
 Bu üç aylarda dü cem'iyetin itdi hakkâ

Ya'ni hem sūr-ı hitân hem ketebe cem'iyetin
Bâreka'llâh ikisin eyledi birden icrâ
Beni götürmeğe davetli gibi bî-tuhfe
Kıldı tehniye Behçet Beğ'üm ibrâm ammâ
Böyle bî-da'vet ü bî-tuhfe gidilmek olmaz
İderüm nazmumu mânend-i hediye İsrâ
Bizlere itdi nisâr sūr-ı hitânun na'min
İdelüm hayr du'âsını edâ subh u mesâ
Sünnetin gördük o mahdum-ı güzînün şimdi
Göstere dahi bize sūr-ı zifâfın Mevlâ
Ba'dezîn kat kat ide vâlid-i zîşânı anun
Sūr-ı neclî ile yâ Rabb nice zevk ile safâ
Beğenüp yazdı bu târihi Şefikâ ketebe
Sünnetde ketebe aldı Yûsuf Beğ-i vâlâ (1257) (AE 229/46b)

4.3. Evlenme

Şefik, geçiş dönemlerinden biri olan evlenme konulu tarihler de söylemiştir. Sadrazam Zîver'in kızının Salahaddinle evlenme düğününün konu edildiği bir tarih şiirinde, düğünün Paris'te imzalanan barış anlaşmasıyla birleşen zamanının uğuruna dikkat çekilmiştir.

Kırân-ı necm-i sıhr sadr-ı âlî sa'd ile oldı
Zifâfı gice andurmaz mı bu ay leyle-i bedri
Cenâb-ı Zîver'ün ol sıhr-ı âlî necl-i pâkidür
Bu lutf-ı Hakk'a memnun oldı dünyalar kadar gayrı
Ola yıldız barışıklığı mihr ü meh gibi rûşen
Felekde zühre raks eyler olup bu mûcib-i fahri
Güzelce imtizâc itsün ikisi şîr ü şekerveş
Biri nehr-i leben olsun birisi de asel nehri
Dem-â-dem sâyesinde kesb-i rif'at eylesün varsun
Ol âsaf önce dâmâdınun olsun kuvvetü'z-zahri
Arûsı bîkr-i mazmun aldı zâd-ı tab'da böyle
Varup sudan geçer bu nazm-zede gördi çün bahri
Gelün seyr eyleyün alındı kızlar kal'ası erce
Gönül hoşnudluğıla bu sefer lutf eyleyüp Tanrı
Cenâb-ı sadr-ı âlî Pâris'e azm idecek sulha
Ola tevfiğe makrûn seferde bu sefer emri
Şer ü şîr-ı adû âlem başından ref' olup gitsün
Cihâna bu sefer Moskovla şu sulhun gele haberi
Düğün bayram ider âlem hele sulh u salâh olsun
Gelüp İstânbül'a seyr it o dem cem'iyet-i şehri
İdüp teshil kârın dilerüz azmi gibi Mevlâ
Yine devletle teşrif ide âsaf-ı mesned sadrı
Tevâzu-kârdur hûrşidveş ol âsaf-ı devrân
Olur nâmı gibi âlî felekde böylece kadri
Şen olsun hânedân-ı devletile hâtırı dâ'im

Sürûra kalb kıl yâ Rabb gönüllerde gam-ı dehri
Tulû'-ı fahr ile didüm Şefikâ ana bir târîh
Salahü'd-dîn zifâfi gice gördü ercesi kadri (1272) (AE 228/48a-48b)

4.4. Ölüm

Dîvân'da ölüm konulu tarihler çoğunluktadır. Ecel ölümlerinin yanı sıra, bunlardan bazıları genç ölümleridir, ya da ölüm bir hastalıktan dolayı gerçekleşmiştir. Örnekleyecek olursak:

Pîrî Pâşâ-zâde Osmân Fevzi Beğ
Tıfl iken vah terk-i dünyâ eyledi
Nev-fidandı cismi bâğ-ı dehrde
Sarsar-ı emrâz ifnâ eyledi
Çiçek açmışdı nihâl-i kâmeti
Vah ecel kurutdı imhâ eyledi
Şâfi'i Kur'ân olur elbet anun
Hâfız oldı sa'y-i ednâ eyledi
Hüznile târîhin didüm Şefik
Mîr Osmân azm-i ukbâ eyledi (1256) (AE 228/29b)

H^vâcegânzümresinden Yahyâ Bey'in vefatı sebebiyle söylenilmiş bir tarihte Şefik ölen kişinin meslekî başarılarını ve vefatının önemli bir kayıp olduğunu söylemektedir.

Vah vefât eyledi Yahyâ Beğ Efendi bu sene
Ola menzilgehi ukbâda anun dâr-ı na'îm
Oldı şeyhü'l-vüzerâ hüsreve dervîş ya'ni
Kethüdâlıkla olup dâ'iresi içre mukim
Sâhib-i hüsn-i kitâbet idi kim şimdi diriğ
H^vâcegân zümresi içinde olur misli adîm
Gözini yumdı cihandan iderek adne nigâh
Görmez elbette o pîrün gözi hiç nâr-ı cahîm
Fukarâ-perver idi hâl-i hayâtında o zât
Rûhuna dâr-ı na'îmi ide câ Rabb-i Rahîm
Defn olundukda didüm hüznile târîh Şefik
Kûh-ı adni kıla Yahyâ Beğ'e câ Hayy-i Kerîm (1257) (AE 228/30a)

Şefik kıt'a şeklindeki vefat tarihlerinden birini de amcasının oğlu Hasan Bey için söylemiştir.

Merhûm Recâ'î-zâdedür olurdı amm-zâdemüz
Bâkîlere ömr-i dirâz ihsân ide Rabb-i Rahîm
Târîh-i fevtin söyledüm hayr-du'â idüp Şefik
Hassanla haşr eylesün Hassan Beğ-i Hayy-i Kerîm (1258) (AE 228/30a)

5. Binaların yapımı ve tamirine söylenen tarihler

Şefik, *Dîvânı*'nda devrinde gerçekleşen imar ve tamir işlerine de kayıtsız kalmamış onlar için de tarihler söylemiştir. Bunlar, Mevlevîhâne tamiri, çeşme yapımı, cami, türbe, yalı, kütüphâne ve kâşâne inşası gibi çok çeşitli konularda söylenilmiştir. Bunların bazılarını örnekleyecek olursak;

Sultan Abdülmecîd'in Kütahya'da bir Mevlevî-hâneyi tamir ettirmesiyle ilgili olarak;

Kutb-ı vakt-i saltanat şâh-ı cihân Abdü'l-mecîd
Eyledi tecdîd pek a'lâ bu zîbâ dergehi
Tab'-ı pâki mâ'il-i hayr-ı hasendür lâ-cerem
İtdi Kütâhiyye'de inşâ bu zîbâ dergehi
Hazret-i Monlâ-yı Rûm'un rûh-ı pâkin kıldı şâd
Yapup ol kutb-ı cihân-pîrâ bu zîbâ dergehi
Bânî-i dergâh olan Ergun Dede nâmi ile
Sâl-i târihi ider bâlâ bu zîbâ dergehi
Söyledi târih-i itmâmın Şefik-i Mevlevî
Kıldı Hân Abdü'l-mecîd ihyâ bu zîbâ dergehi (1257) (AE 228/5a)

Hamza-zâde lakablı bir kişinin yaptırdığı bir çeşme sebebiyle söylenen târih;

Hamza-zâde kim Dirgili hânedânından olur
Eyledi hubb-ı vatan icrâ-yı hayr-ı sevk ana
Âb-rûy-ı hânedânı oldığın işrâb için
Eyledi bu suda birden işte üç çeşme binâ
Muztarîbdi ehl-i belde sayfda sudan yana
Şimdi anlar oldılar su ıztırâbından rehâ
Hakk mükâfâtın ider cennetde icrâ ana kim
Çeşme yapıdı kevserâsâ eyledi icrâ-yı mâ
Çeşmenün suyun ehâli nûş itdükçe müdâm
Eyleye sîr-âb-ı cûy-ı âfiyet cismin Hudâ
Cevherîn târihin işrâb ile atşâna Şefik
İç bu ra'nâ çeşmeden mâ-i hayât ola şifâ (1257) (AE 229/14b)

Osman Paşa'nın Trabzon'da yaptırdığı cami için;

Trabzon beldesinde vâlî-i dindâr hayr için
Metânetle yerinde ma'bed-i a'lâ eyledi bünyâd
Şefikâ secde-i şükr eyledüm buldukda târihin
Bu vâlâ câmi'î Osmân Pâşâ eyledi bünyâd (1257) (AE 228/57a)

Ra'uf Beğ'in kâşâne yaptırmasına;

Hoşâ kâşâne kim kıldı Ra'uf Beg bu sene inşâ
Derûnunda ola her rûz u şeb zevk u safâ mevcûd
Temâşâ eyleyüp didüm Şefikâ cevherin târih
Bu devlet-hâneyi Hakk sâhibiyçün eyleye mes'ûd (1257) (AE 228/57b)

Kütüphaneye yapılmasına;

Bu kütüphaneyi bir ehl-i kemâl
Yapdı bu bağçede bî-misl ü bedel
Hem olur cây-ı neşât ehl-i dile
Hem de hıfz-ı kütbe hoş-mahall
Pîşgâhında gülistân mevcûd
Kim nigâh itse ider def' -i kesel
Ömr-i bânîsi be-câh-ı Furkân
Şân u ikbâlile olsun atvel
Yaz Şefik nâmeye şu târîhüm
Bu kütübhaneye yapıldı ne güzel (1261) (AE 229/117b)

5. Önemli olaylara düşürülen tarihler

Şefik devrinde şahit olduğu bazı önemli hadiseler de tarihler söylemiştir. Bunlardan bazıları; Nevruzda İstanbul'a kar yağması ve zelzele olması gibi.

Geçdi eyyâm-ı şitâ hengâm-ı sayfâsâ bu yıl
Dirken ahab oldu nevrüz içre çok berf âşikâr
Başlamışdı gitmeğe sahrâlara ehl-i hevâ
Kış kış itdi anları esdi savurdı rüzgâr
Gitmez evden kocakarı sovuğı yaz gelse de
Yerlerinde kışlasun tennûrlar leyl u nehâr
Eylemek baht-ı siyehden iştikâ beyhûdedür
Kara kışlarda şeb-i yeldâ gibi sözler uzar
Savururken cevherin târîhe buz tutdı Şefik
Salı günü oldu nev-rûz yağdı İslâmbol'a kar (1259) (AE 228/5a)

Kıt'a şeklindeki zelzele tarihi;

Zelzele oldu bu sene pek şedîd
Cürmümüzü afv ide lutfile Rabb
Söyledi târîh-i mücevher Şefik
Zelzele-i arz-ı Sîtânbol'ı aceb (1271) (AE 228/58b)

7. Şairlere ve eserlere dair söylenen tarihler

Yaygın bir gelenek halinde kitapların bitiriliş tarihleri, istinsah ve ferağ kayıtları pek çok yazmanın sonunda belirtilir. Belirtilmeyenleri de vardır. Bazı kitapların yazılış tarihleri, müellif veya yazarları tarafından ebced hesabına göre tarih düşürülerek belirlenmiştir. Manzum eserler için, "itmam", "tertip", "tamamlanış", "temmet", "ferag" ifadeleriyle kelime, tamlama, mısra veya beyitler halinde tarih düşürülmesi mensur eserlere göre daha yaygındır (Oğraş, 2007: 648).

Şefik bu kabil tarihlerinde şairler ve eserleriyle ilgili önemli bilgiler verir. Bunlar, kendi şairliğini beyan etme yanında, Mevlevî dergâhında sikke giymesi, dostu Zîver'in kendisine Mesnevî göndermesine, Mesnevî'nin basılmasına, Hâletî Dîvânı'nın basılmasına, Aynî Dîvânı'nın basılmasına, Esrar Dede Dîvânı'na söylenen tarihler ve şairlerin ölüm tarihleri gibi örneklerdir.

Tab'-ı pāküm cenâb-ı Hayy-i Kerîm
Kıldı feyz-i şeyhin ile ihyâ
Varsa şî'rimde afv kıl yâ Rabb
Tokunur zülf-i yâre kılca hatâ
Bahr-ı nazm içre zâde-i tab'um
Görinür sanki cevher-i yektâ
Dime tahtü'l-lafz-ı şî'r öyle
Sözde ehl-i suhan-ârâ ma'nâ
Hürmetiçün cenâb-ı Hassan'un
Sözlerüm ayn-ı hikmet ide Hudâ
Didi târîh-i tâm pîr-i suhan
Şâ'ir oldun Şefik pek a'lâ (1255) (AE 228/29a-29b)

Sikke giymesine;

Mâh-ı rûze içre oldum sikke-pûş-ı Mevlevî
Şems-i Tebrîzî'nün ide feyzini Allah refik
Mevlevîler çekdiler gülbang-ı târîhin diyüp
Sikke giydi müjdeler Osmân Efendi'den Şefik (1257) (AE 228/52a)

Zîver'in Şefik'e Mesnevî göndermesine;

Hazret-i Zîver Efendi var ola
Eyledi bir Mesnevî i'tâ bana
Ol kadar mesrur oldum ki Şefik
Guyiyâ virildi bu dünyâ bana

Esrâr Dede'nin Dîvânı için;

Şeyh Gâlible şu dîvân sâhibi sırdaş olup
Nice demler koydı bâlîn-i vefâdârîye baş
Söyledüm târîhini ben de tabî'atümce Şefik
Tab'ile Esrâr'un oldı âleme dîvânî fâş (1257) (AE 228/56a)

Aynî Dîvânı'nın basılmasına;

Şehriyâr-ı pür-kerem Abdü'l-mecîd Hân'un ide
Şevket ü ikbâl ü nusretle Hudâ ömrin tavîl
İtmede tahsil-i ilm ü ma'rifet ehl-i cihân
Zü-fünûna ideli rağbet o hâkân-ı asîl
Sâyesinde halk-ı âlem ide kesb-i ma'rifet
Nice dîvân u kütüb basdurdı bî-misl ü adîl
İşte ez-cümle o şâh Aynî Efendi'nün bu sâl
Kıl nazar basdurdı dîvânın idüp lutf-ı celîl
Eyledi hayrû'l-halef olduğımı isbât o kim
Vâlidinün cem' idüp basdurdı âsârın bu yıl
Aynî merhumun bu dîvânı okudukça müdâm
Ol şehün a'dâsının çeşmi ola yâ Rabb alil
Gözedirken böyle bir târîh buldum ey Şefik

Şâ'irân baksun basıldı Aynî Dîvânı bu yıl (1258) (AE 229/47b-48a)

Dâniş ve İzzet Molla'nın vefatı için;

İrtihâl itdi iki şâ'ir-i mâhir eyvah
Mîr Dâniş birisi dîgeri İzzet Molla
Bir sene içre vefât itdi ikisi birden
Anlarun fevti ile itmede mâtem şu'arâ
Mâlik-i mülk-i suhan İzzet Efendi sad hayf
Adni menfâda iken kıldı Sivâs'da me'vâ
Mîr Dâniş de ۛ esnâda Sıtânbul içre
Genç idi eyledi vah rihlet-i dâr-ı ukbâ
Anlarun var idi şi'rinde belâgat bî-şekk
Haşr ide Hazret-i Hassanla ukbâda Hudâ
Didi rihletlerine hüznile târîh Şefik
Dâniş ü İzzet'e adni ide mesken Mevlâ (1244-1245) (AE 229/133b)

İzzet, Dâniş ve Kirâmî'nin vefatı için;

Göçdi bir sâl içre vah üç şâ'ir-i hoş-gû edâ
Matemiyle şâ'irân itmekde her dem hûy u hây
Birbiri ardınca üç aylarda anlar sad diriğ
Kıldılar eflâke emr-i irci'iyile vaz'-ı pây
Nazm u nesri anlarun kaldı cihânda yâdigâr
Hem-dem-i Hassan ide ukbâda ervâhın Hudâ
Söyledüm târîh-i fevtin anlarun şimdi Şefik
İzzet ü Dâniş Kirâmî eyledi me'vâyı cây

Dîvân'da Şefik'in başka şairlerle birlikte söylediği tarihler de vardır. Bunlar; Zîver, Hayrî ve Kâmil Paşa ile söylenilmiştir. Örnekleyecek olursak:

Zîver	Mücevher arz kıl ol dâvere Zîver bu târihi
Şefik	Şefik arz-ı hulûs it sen de bir târîh idüp inşâd
Şefik	İde sıhhatle Mevlâ ömrini ikbâlini müzdâd
Zîver	Yine müjde müşîr-i Erzurûm bir âsaf-ı Es'ad bâd (1261)
Hayrî	Ukbâya gidince didi târîhini Hayrî
Şefik	Gördükde Şefik eyledi bir dîgerin imlâ
Hayrî	Terk eyledi dünyâyı Muhammed Ali Pâşâ
Şefik	Hakk cennetin ukbâda kıla ruhuna me'vâ (1265)
Kâmil	Şerha çekdükte didüm sineye Kamil târîh
Şefik	Şöyle bir dîgerini sen de Şefik it gayret
Kâmil	Âlem-i adne Muhammed Ali kıldı rihlet
Şefik	Dâ'imâ ruhuna anun kıla Mevlâ rahmet (1265)

Sonuç olarak Şefik, *Dîvân*'ındaki 294 tarih çerçevesinde değerlendirildiğinde söyleyiş bakımından orijinalite göstermeyi başardığını ifade etmek mümkündür. Söylediği tarihlerin büyük bir kısmında *cevherin*, *cevher*, *mücevher*, *cevherdâr*, *müfred*,

mu'cem kelimelerini kullandığı görülür. Bu tarz söyleyişler tarihin noktalı harflerle kurulduğunun ifadesidir. Bunun yanında *Dîvân*'da hesaba dayandığı için söylenilmesi zor olan *tarih-i tamlar* da yer almaktadır. Lafzen ve mânen söylenilmiş örneklerde şairin, yaşadığı zamana ışık tutan ve geleceği aydınlatan bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Tarihin muteber belgeleri arasında söyleyiş bakımından sade örneklerin yanında, yer yer dil ve üslûp bakımından ustalık gerektiren tarihlere de rastlanmaktadır. Geleneğin içinde örneklenen bütün konu ve durumlara Şefik de eserinde yer vermiştir. Tarihlerin büyük bir kısmı kıt'a nazım şekliyle söylenilmiştir. Uzun tarih manzumeleri olarak söylenenler ise manzum tahkiyevî metinler olarak nitelenebilir. İşlenen konular ve tarihlenen hadiselerin büyük bir kısmı Abdülmecid Han'ın saltanat zamanına aittir. Özellikle Osmanlı-Rus savaşının bir sulhla bitirilmiş olması ve bu yolda bir devletler ittifakı kurulması, şaire göre sultanın ve özellikle onun devlet adamlarının diplomatik başarısını işaretlemektedir. Bu özellikleri Şefik'i Klâsik Türk edebiyatının tarih düşürme geleneği içinde yer alan şairler arasında önemli bir yere yükseltmektedir. Edebiyat tarihlerinde bu geleneğin tarihî gelişimi yazılırken Şefik ve eserinin gereği veçhiyle yer bulması anlamlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Çapan, P. (2007), "Recâi-zâde İbrahim Şefik Dîvânı'nda Mevlânâ ve Mevlevîlik", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevîlik- Ulusal Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, Konya, ss. 41-86.
- Fatîn Efendi (1271), *Hâtîmetü'l-Eş'âr*, İstanbul.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu IV* (1969), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Karabey, T. (1983), *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*, Atatürk Üniversitesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- _____ (1998), "Tarih düşürme" maddesi, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler, isimler, Eserler, Terimler*, C. 8, Dergâh Yayınları, İstanbul ss. 263-269.
- Oğraş, R. (2007), "Türk Edebiyatında Kitap Yazımına Ve Basımına Tarih DüşürmeGeleneği", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2/4 Fall, ss. 647-669.
- Tural, S. K. (1986), "Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler veya Metoda Âit Düşünceler", *Türk Kültürü Araştırmaları*, C. XXIV, Nu., ss. 103-117.
- Yakıt, İ. (2009), *Yakut'tan Tarihler veya Divan-ı Tevârih-i Yakut*, Ötüken Yayınları, İstanbul.